

УДК 711, 455

Г. М. Юрчишин,

*канд. арх., заслужений архітектор України, професор кафедри дизайну**Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва**Львівської національної академії мистецтв*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ РЕГІОНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ШКОЛИ В ДОСЛІДЖЕННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ АВТЕНТИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ Й МИСТЕЦТВА

Анотація: досліджується та аналізується вплив регіональної архітектурно-мистецької школи на формування світогляду фахівців, науковців та студентів, спрямованого на глибоке вивчення та збереження етнічних традицій Прикарпаття. Визначена її роль у житті суспільства, що вимагає володіння методами проектування, які нададуть можливість вирішувати складні проблеми організації соціальних процесів і громадських функцій у оптимальному просторовому середовищі.

Ключові слова: автентична архітектура, традиція, архітектурно-мистецька школа, Прикарпаття.

Постановка проблеми. Сучасна архітектура Прикарпаття, витoki якої сягають часів становлення Галицько–Волинської держави, відображена у дослідженнях відомих краєзнавців В.Грабовецького, П.Арсенича, Ю.Целевича, З.Соколовського, В. Шпільчака, В.Головатого [2, 296 С.] й інших. Наявні напрацювання в царині вивчення архітектурно-мистецької спадщини краю дають змогу прослідкувати процес її становлення як самобутнього унікального середовища життєдіяльності регіону зі специфічними умовами та способом загосподарювання, традиціями народного будівництва та культури, етнічними особливостями. Саме з аналізу автентичної архітектури дізнаємося про самобутню культуру, побут, мистецтво місцевого народу, його вірування й традиції. Власне, такі факти вказують на актуальність демонополізації підготовки архітекторів, дизайнерів та мистецтвознавців з метою творення та розвитку регіональних шкіл, які б повніше врахували та розкрили ці особливості в підготовці архітектурних та мистецьких кадрів.

Величезний пласт архітектурно-мистецької спадщини, що закладався народними майстрами-будівничими та професійними зодчими, став фундаментом, на якому формується регіональна архітектурна школа. Чимало талановитих архітекторів залишили свої творіння на цій мальовничій землі. На основі досягнутого ними, були закладені підвалини сучасної архітектури, а пізніше й регіональної школи. Сьогодні необхідно створити нову шкалу

професійних цінностей і нову естетичну концепцію істинно національної архітектури та мистецтва, де б взаємопоєднувалися функціональний і художньо-ідеологічний зміст з архітектурно-художніми формами та сучасним світосприйняттям людини.

Виклад основного матеріалу. Становлення України як європейської держави, формування її іміджу й міжнародного авторитету, фундаментальні соціально-економічні та політичні перетворення, перехід на ринкові відносини та демократичні суспільні засади відкритого суспільства, не будуть успішними без професійної діяльності митців: архітекторів, художників, дизайнерів. Відродження української культури, зумовлене історичним процесом державотворення, що розпочався після здобуття незалежності, немислиме без дослідження та збереження національної архітектурно-мистецької спадщини. У цей перехідний період постала необхідність узгодження проблем загальнодержавного значення з приватним капіталом і незалежними замовниками, «вільними» науковцями, проектувальниками й будівельниками. Це докорінно змінило взаємовідносини між учасниками архітектурно-містобудівної діяльності, для гармонізації яких необхідні принципово нові організаційні та юридичні засади, у тому числі правове забезпечення, нормативна база й обґрунтований науково-технічний супровід.

Формування просторового середовища Прикарпаття відбувалося впродовж століть і обумовлене чинниками, які мають складну соціальну, економічну, історичну та культурно-мистецьку складові. Історія регіональної архітектури дає змогу стверджувати, що це унікальне явище в історії української культури, ще недостатньо вивчене та потребує охорони держави й громади на місцях. Дослідження автентичної архітектури та мистецтва дозволяє відтворити реальну картину життя мешканців краю, щоб зберегти їх для прийдешніх поколінь.

У першій половині ХХ ст. поряд із народними майстрами працювали талановиті архітектори С. Треля, Ф. Януш, Я. Кудельський, А. Захаревич, І. Левинський, Я. Лемпівський, Р. Меус, Г. Шльосс, А. Каменобродський, Т. Ковальський, Г. Вайтцман, Т. Тальовський, Є. Баудіш, Г. Кошиць, К. Заремба, В. Мюльн, Ю. Лапівський та інші, які є авторами споруд, що є окрасою міста Станіславова – Івано-Франківська й області [3, 269 С.]. Упродовж багатьох століть здійснювався складний процес формування ідентичності української архітектури майстрами-будівничими та професійними зодчими. Прикарпатська земля прикрашена чудовими зразками архітектурних творів, що слугували людям, створюючи не лише умови для життєдіяльності суспільства, а й утверджуючи віру, традицію та культуру нації. Регіональна архітектура має унікальні художньо-композиційні, конструктивні та

типологічні особливості, що вдосконалювалися від покоління до покоління. Шліфуючи майстерність будівничого й мистецький смак зодчого, формувався неповторний образ Галицької архітектури, витоки якої йдуть від часів Галицько-Волинської держави.

Вона стала об'єктом вивчення та дослідження для багатьох науковців, духовенства й пошановувачів архітектурно-мистецької спадщини та збагатилася завдяки фундаментальним дослідженням Володимира та Данила Щербаківських, М. Драгана, Г. Павлуцького, В. Січинського, С. Таранушенка, В. Кричевського, а також сучасним дослідникам: І. Могитичу, Я. Тарасу, І. Довгалюку, А. Данилюку, В. Мельнику та багатьом іншим, які провели велику дослідницьку, наукову та просвітницьку роботу в царині вивчення і збереження архітектурної спадщини Західної України.

Чимало талановитих народних майстрів-будівничих залишило нащадкам свій творчий архітектурний спадок на теренах Прикарпаття. Так, храм св. Дмитрія в селі Білі Ослави Надвірнянського району 1835 року змайстрували теслі Іван Биряк, Григорій Бойків, Василь Щерб'юк під керівництвом Семена Костіва. Церкву в селі Стримба 1840 року збудував Михайло Момот, храм Святого Пророка Іллі для монастиря отців-студитів в селі Дора 1938 року звели теслі І. Яворський та П. Григорчук [1 с. 5-12].

Незважаючи на аматорський підхід у роботі майстра-будівничого, відчуваємо його глибоку одухотвореність проникнення в матеріал. Для народного майстра характерні спостережливість і філософська оцінка та аналіз навколишнього світу і карпатської природи, бажання пізнати її закони й перенести на свої архітектурні творіння. Тисячолітня історія Галицької церковної архітектури розкриває перед нами величезне розмаїття як монументальних мурованих храмів та соборів, так і величавих іа камерних дерев'яних церков, побудованих у традиціях української народної архітектури. До Державного реєстру нерухомих пам'яток архітектури України занесена 151 споруда (Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 року № 928). Серед них є унікальні автентичні дерев'яні церкви: Різдва Пресвятої Богородиці в селищі Ворохта 1615 року, дзвіниця і церква святого Миколая 1760 року в селі Сливки Рожнятівського району, Святодухівська церква 1598 року Різдва Пресвятої Богородиці XII–XIV ст. у місті Рогатині та чимало інших.

Відомий художник, академік І. Грабар так піднесено-урочисто змальовував українську церкву: «Ось де самотутнє мистецтво Прикарпатської Русі торжествує своє найвище досягнення! Тут, у цих легкозлітаючих до неба струнких силуетах храмів, у дитячій простоті їх конструкцій, що надає їм вигляду дивовижних іграшок, виявилася вся надзвичайна чарівність цього

справді народного мистецтва». Кращі зразки храмів відзначаються ошатністю та красою своїх форм при простоті конструктивного рішення, гармонійним співвідношенням частин споруди й усіх її елементів при лаконічній строгості та досконалості.

Підвалини сакральної архітектури Прикарпаття закладені як народними зодчими, так і професійними архітекторами. Наприклад, храм св. Архангела Михаїла в Ланчині 1922–1924 рр. будувався за проектами архітектора О. Лушпинського, церква св. Параскеви у Фітькові зведена 1928 року за проектом відомого в Галичині львівського архітектора Євгена Нагірного, храм Благовіщення Пресвятої Богородиці в Заріччі спроектував 1930 року архітектор Лев Левинський [1, с.7].

В історії цивілізації зодчество завжди займало особливе, домінуюче місце серед інших мистецтв, утілюючи фундаментальні ідеї своєї епохи та переносючи їх на століття вперед. Самоцінність образу архітектурної споруди продовжує жити й працювати на глядача навіть за умов, коли зникають чи трансформуються причини, що спричинили їхню появу – це одна з основних властивостей, які синтезують архітектуру з іншими видами мистецтв.

У регіональній архітектурі, крім основних законів образного формотворення, функціонують додаткові впливи, оскільки на території певного регіону проживають різні етнічні групи. Кожен етнос є носієм своєї культури, мистецтва й характерної архітектури, адаптованої до місцевих природно-кліматичних умов, господарської діяльності, геополітичної складової й навіть менталітету мешканців. Велике покликання зодчих грамотно й виважено врахувати всі наявні складові при розробці стратегій розвитку на перспективу та в повсякденній проектній роботі.

Одним із неповторних регіонів є Прикарпаття, сучасна архітектура якого служить ланкою неперервного ланцюга в системі образного формотворення, який видозмінюється в часі. Основні характеристики архітектури обумовлені також ландшафтно-просторовими відмінностями. Отож «середовище» – ключове поняття методів, результатів і цілей творчої діяльності архітекторів, що формуються сьогодні як фахівці.

Війни, руйнування, кон'юнктурні інтереси окремих кланів та осіб завдавали непоправної шкоди архітектурі Прикарпаття. Достатньо лише згадати сотні зруйнованих радянською владою храмів, унікальних пам'яток історії та культури, що не «вписувались» у комуністичну «ідеологію та культуру». У цьому аспекті неоціненною є праця дослідників архітектурно-мистецької спадщини краю, котрі з крупинок на основі архівних та літературних джерел, археологічних розкопок відновили загублені історією пам'ятки, установили взаємозв'язки та закономірності розвитку народної

культури регіону. На жаль, чимало унікальних пам'яток архітектури краю зруйновано війнами, часом та байдужістю людей, через що значна частина її авторів канула у вічність. Проте навіть та архітектурно-мистецька спадщина, що збереглася, дає нам право з гордістю стверджувати, що архітектура регіону є унікальним та самобутнім явищем української національної культури. Вона неповторна за своїм природно-ландшафтним та етнокультурним характером, що сформувався в межах Гуцульщини, Південно-Східної Бойківщини, Покуття та Опілля. У кожній із етнічних груп закладені основоположні закономірності формотворення, що відображають національну специфіку художньої мови української культури. Історія архітектури Прикарпаття певною мірою досліджена та відображена в науковій та публіцистичній літературі, що є невичерпним джерелом для наукового дослідження ще багатьох дослідників краю.

Як відомо, архітектура виконує також інформативну функцію, що має не лише загально-культурний зміст, а й ідейно-художній та емоційно-естетичний. Таким чином, вона задовольняє не лише утилітарні потреби суспільства засобом матеріальних структур, а й забезпечує необхідні сприятливі умови для здійснення процесів, необхідних соціуму.

Раніше люди мистецьких професій — архітектори, художники, ремісники, працюючи над своїми творіннями, вирішували в основному локальні завдання, загальна ж конструкція створеної ними «другої природи» — середовища життєдіяльності людини, формувалась стихійно. Нині значно розширилися горизонти просторового сприйняття середовища. Крім задоволення потреб окремих членів суспільства, необхідно вирішити проблему проектування життєвого середовища в цілому, гармонійно об'єднавши всі його складові: функціонально-прагматичні, матеріально-фізичні, соціальні та емоційно-художні. Однією з найскладніших завдань у реалізації цих проблем є недосконала законодавча база, що унеможливує здійснення контролю на незаконним будівництвом та відхиленням від проектної документації. Як стверджують районні архітектори та голови селищних рад, ті незначні штрафи, які накладаються на власників незаконних забудівель, не є перешкодою для грубих порушень та наступного дисбалансу в містобудівній діяльності.

Вирішення цих складних завдань вимагає підготовки архітекторів, дизайнерів нової формації, фахівців, здатних дати відповідь на всі виклики суспільства з проблем поліпшення якості архітектури й естетичного освоєння сучасності. Забезпечити нову національну єдність форм життя, «гідно увійти в Європу» і репрезентувати спосіб життя українського народу, світ його ідей спроможна тільки архітектура, що має власну виразну мову. У створенні такої формально-образної мови архітектури неможливо переоцінити значення

академічної освіти. Радикальна перебудова сучасної мистецької школи відповідно до актуальних соціокультурних вимог має не тільки важливе теоретичне значення, а й великий практичний сенс у вирішенні загальних і окремих завдань української архітектури [2, с. 9].

Саме потреба у висококваліфікованих кадрах архітекторів, які володіють сучасними методами проектування, знають основні тенденції і досягнення світової архітектурної практики й одночасно зможуть врахувати традиції народного будівництва регіону, зберегти автентичні пам'ятки та примножити ці здобутки новими виразними будівлями, зумовила формування навчальних програм спеціальності.

Інший важливий чинник, що вказував на необхідність створення регіональної архітектурної школи, — це пріоритетний для Прикарпаття напрям рекреаційно-туристичної галузі, що покликана зберегти структуру й стабільність природних екосистем та сприяти зростанню соціально-економічного розвитку краю. Він можливий лише за умови сучасного підходу до вирішення містобудівних завдань, проектування сучасних естетичних будівель та споруд, які б лаконічно вписувалися у прекрасні Карпатські краєвиди, та носили відбиток автентичної архітектури регіону. Архітектурна організація цього середовища повинна враховувати як світові тенденції, так і вітчизняну практику проектування, що ставить високі вимоги до підготовки фахівців мистецьких професій.

Висновок.

Завдання мистецької освіти, як і освіти в цілому, полягає у нарощенні якості навчального процесу та зростанні фахового рівня, формуванні безперервної диференційованої освіти зі збільшенням кількості освітніх щаблів, відповідності загальним світовим стандартам при збереженні та розвитку здобутків національної школи. В цій ланці регіональним мистецьким школам відведена важлива роль вивчення та розвитку української культури, мистецтва й архітектури, які розвивають етнічні традиції народу.

Мистецька освіта направлена на розвиток особистості, що, зокрема, враховує специфіку конкретної професії, творчого методу, який становить синтез методів ученого, інженера, художника й організатора. Багатогранна роль архітектури та мистецтва у житті суспільства вимагає від фахівців володіння методами проектування, які нададуть можливість вирішувати складні проблеми організації соціальних процесів і громадських функцій в оптимальному просторовому середовищі. Сучасний випускник повинен мати розвинену просторову уяву й творче креативне мислення, давати відповіді на непередбачувані виклики суспільства, зберігаючи при цьому природно-

екологічну систему держави. Розвиток науки і техніки в галузі архітектури та дизайну дозволяє реалізувати найсміливіші проекти, піднести інженерну думку та творчі задуми, що вимагають зміни в організації проектування. Однак, основоположним принципом формування регіональної мистецької школи є глибоке проникнення у традиції народного зодчества, вміння їх розвивати та зберегти для наступних поколінь.

Література

1. Максим'юк М. Безцінні скарби нашого краю. Пам'ятки архітектури та містобудування / М. Максим'юк. — Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2006. — С. 77.
2. Шаповал Н. Г. Прикладна теорія архітектурної композиції: навч. посіб. / Н.Г. Шаповал. — К.: КНУБА, 2000. — С. 9.
3. Шпільчак В. Станіславів – Івано – Франківськ: Місто давнє і сучасне / В. Шпільчак, З. Соколовський, М.Головатий.– Львів: Світ, 20011.– 296 с.: іл.– (Серія «Історичні місця України»).

Аннотація

В статье исследуется и анализируется влияние региональной архитектурно-художественной школы на формирование мировоззрения специалистов, ученых и студентов, направленного на глубокое изучение и сохранение этнических традиций Прикарпатья. Установлена ее роль в жизни общества, что требует владения методами проектирования, которые предоставят возможность решать сложные проблемы организации социальных процессов и общественных функций в оптимальной пространственной среде.

Ключевые слова: аутентичная архитектура, традиция, архитектурно-художественная школа, Прикарпатье.

Annotation

In this article the author studies and gives analysis of the way the regional architectural-art School influences formation of the outlook of professionals, researchers and students, aiming at in-depth study and preservation of ethnic traditions of the Precarpathia. She defines the role the School plays in the society, which demands knowledge of design methods. The latter will enable one to solve complex problems of organizing social processes and public functions in suitable space environment.

Key words: authentic architecture, tradition, architectural-art School, Precarpathia.